

ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОГО ВБРАННЯ УЖАНСЬКИХ ДОЛИНЯН У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІД

УДК 391(477.87)«19»

Ганна БЕЗИК,

*аспірант кафедри декоративно-прикладного мистецтва ЛНАМ,
викладач Коледжу мистецтв ім. А. Ерделі ЗХІ,
м. Ужгород, України*

Анотація. У статті робиться спроба аналізу художньо-стилістичних особливостей народного вбрання ужанських долинян у міжвоєнний період.

Ключові слова: художньо-стилістичні особливості, народний одяг, ужанські долиняни, міжвоєнний період, Закарпаття.

Ми іноді не задумуємось над тим, яке глибоке значення, культуру, історію, зв'язок з духовністю несе в собі одяг. Він є важливою складовою духовної і матеріальної культури народу. Кожен історичний період накладає на одяг свій відбиток, специфічні риси.

Художньо-естетичні особливості вбрання українців Закарпаття, в якому проявляються традиції різних народів, культурні впливи народів сумежних держав, потребують ретельного та багатогранного дослідження.

Сприятливі умови для відродження й розвитку української культури склалися в період входження Закарпаття (Підкарпатської Русі) до складу Чехословацької республіки у 1919-1939 рр. Нова демократична влада толерувала відродження культурного та громадського життя, прикладом чого в міжвоєнний період була діяльність низки різноманітних культурних, громадських та інших організацій, які вели культурно-просвітницьку роботу серед населення, піднімаючи його культурний, освітній рівень і відповідно рівень національної самосвідомості [7, 8].

Століттями живучи під чужою владою та впливом, мешканці Закарпаття намагались зберігати свою ідентичність у мові, одязі, побуті, звичаях, але і переймали краще від сусідів, трансформували до свого смаку, природно-кліматичних умов. Витворювалися нові, оригінальні композиції, урізноманітнюючи традиційні.

Одяг ужанських долинян відрізнявся від одягу інших регіонів. Для нього традиційного характерна присутність складників, що

твори́ли функціонально та художньо довершений ансамбль, притаманний тільки для цього етнографічного району. Можна виділити два осередки: мукачівський та ужгородський. Народні майстри тут використовували всі можливі матеріали, залежно від призначення одягу. Елементи одягу складали оригінальні композиції. Стрій довершував орнамент та характерна для цього етнічного регіону вишивка. Орнамент, колорит вишивки органічно поєднувався та доповнював конструкцію одягу. За допомогою вишивки скріплювались полотнища і збірки одягу, маскувались та декорувались шви на тому чи іншому елементі вбрання. Цим самим розвивався якийсь художній образ на різних деталях одягу ужанських долинян, вносив загальну композиційну рівновагу та цілісність [3].

Стилістикою та своєрідністю відрізнявся одяг цього населення у міжвоєнний період, зокрема жіночий. Головним елементом жіночого одягу була довга лляна сорочка («довганя»). Шили її з двох піл домотканого полотна та двох бічних скосів. Горловина мала круглий виріз з ошийником і розпіркою позаду, що зав'язувалася на шнурки («ощінки»). Верхню частину передньо пілки («пазуху») шили із полотна, витканого з вовни чинуватим переплетінням тканин. Під голосиною пазуху оздоблювали перетиканнями основи червоними та синіми нитками («краскою»). Поясним видом жіночого вбрання був фартух («плат»). Підперезували стан плетеним вовняним поясом («силянкою») червоного, бордового, коричневого кольорів з китицями на кінцях. Колір був змінний і залежав від віку дівчини чи жінки, котра вдягала його. У цій місцевості мірилом достатку була хутряна коротка безрукавка («бунда»), оздоблена вишивкою рослинного характеру, шкіряною аплікацією, мідними бляшками. Верхнім одягом служив білий сукняний піджак («герок») прямого крою, обшитий темним сукном. Взимку чи при настанні холодів вдягали довгі гуні з білої і чорної вовни: чорна – на будень, а біла – святкова. Голову покривали хусткою. Взували на ноги традиційні шкіряні постолі, які закріплювали на ногах вовняними шнурками («волоками») [9, 5].

Окремо можна виділити одяг міського крою, що протягом 20-40-х рр. ХХ ст. набув повсюдного поширення. Для нього характерна поліхромність. Оздоблювали одяг вишивкою геометричним і квітково-рослинними орнаментами з певним узагальненням до геометризації. Міські панянки широко використовували фабричні тканини, котрі вирізнялись якістю полотна. Носили сорочки з

короткими рукавами та блузки. Попри національні та соціальні впливи, традиції народного одягу збереглися до середини ХХ ст.

У 30-х р. ХХ ст. чоловіки зазвичай носили лляну сорочку, яку заправляли в широкі штани «гаті». Сорочка мала вишитий стоячий комірець (1,5 см). Орнаментальне наповнення сорочки попри вплив міста майже не змінилось. Переважно вишивки хрестиком, ромбовими композиціями на комірах, а також на рукавах. У місцевій вишивці майже повністю відсутній чорний колір [4, 3]. Повсякденний або ж одяг, в якому порались по господарстві, відрізнявся грубішою якістю тканого полотна. Такі буденні сорочки та елементи костюму «селян» не оздоблювались.

Господарсько-культурні та побутові контакти з іншими національностями (угорці, словаки, німці), вплив міських культурних традицій, технологій, – все це позначилось на будові, крої, колориті оздоблення народних строїв ужанських долинян.

У міжвоєнний період майстрині Ужанщини переважно шили одяг з домотканого лляного полотна, але вже помітно проявляється вплив міської моди з запозичаннями від словаків та угорців. Жіночий стрій у міжвоєнний період складається з короткої тунікоподібної сорочки, котра була до пояса – «опліча» з круглим вирізом, довгими рукавами. Полотно сорочок морщили («рямили») навколо горловини, на плечовій частині рукавів та біля манжет («зап'ясників»). «Морщення» («збиранка») на Закарпатті поширене майже повсюду. Воно виконувало естетично-декоративну та практичну функцію, скріплювало утворені складки. Рельєфність, об'єм та комбінація «морщення» відігравали важливу роль у структурі сорочки, нагрудна частина якої була композиційним центром. Всі частини сорочки зшивались вручну, а шви оздоблювались «зубками». Сорочку пишно декорували вишивкою геометричного характеру на ошийнику, рукавах, манжетах [9, 10, 11]. Орнаментальна композиція вишивки на рукавах розташована у вигляді поперечної смуги («наплечника») на плечовій частині, ромба («хвостика») під нею та поздовжньою смугою обабіч зовнішнього шва рукава [2, 1]. У 20-30 рр. в околицях Ужгорода сорочки такого крою почали витісняти сорочки-блузи з короткими рукавами міського крою. Такий самий прояв міських тенденцій прослідковується й на чоловічій сорочці, – вона також видозмінилась, стала коротшою. Характерні довгий рукав, стоячий комірець, глибока пазуха та манжети. На всіх елементах вбрання Ужанщини позначився вплив нового віяння.

Зі словацьких впливів можна виокремити оздоблення спідниць вишивкою квітково-рослинного орнаменту гладдю.

В оздобленні строю долинян поширені вузькі орнаментальні смуги з великих та малих ромбів, в які закомпоновувались квадратики та хрестики. Так вишивали пазуху, плечову частину, манжети рукавів та комірець. Манжети оздоблювали геометричним орнаментом з ромбів, трикутників, хрестиків. Іноді поєднували геометричний орнамент білої, червоної та синьої барви із квітково-рослинними мотивами у червоному, бордовому, рожевому та блакитному кольоровому наповненні [4, 3].

Чехословацька інтелігенція, котра прийшла з новою владою для розбудови міста Ужгорода, принесла нові віяння, традиції у формування тогочасного міського костюму. Фабричні тканини відрізнялись текстурою і структурою переплетення ниток від грубого тканого лляного чи конопляного полотна. На формування костюму впливала і якість тканини з інших держав. Зокрема, шовк по-своєму формує ансамбль міського і сільського костюмів.

Орнамент, колористика, композиційні вирішення в оздобленні костюму передавались прямим зв'язком поколінь, тобто – від матері до доньки. Щось змінювалось, але залишалась цілісність костюму. За ним можна впізнати район, а, навіть, і майстра, котрий кроїв, шив та оздоблював жіночий чи чоловічий стрій [3].

Костюм прекрасно відтворює стиль епохи та сутність буття людини, її фізичних, духовних, психологічних, естетичних прагнень, певною мірою розкриваючи її духовний світ.

Етнографічні комплекси творять характерні для певної території художньо-композиційні принципи, певну систему і структуру будови строю. Це проявляється у виборі виду одягу, матеріалу, крою, пропорцій, оздоблення, способів носіння тощо [6]. Майстри виготовляли свої вироби з любов'ю, як мистці. Вони не копіювали сліпо якісь зразки, а, дотримуючись певних етнографічних канонів, творили свою композицію та колористику костюму. Національний одяг узгоджувався не тільки із зовнішніми ознаками (будовою обличчя, кольором очей і волосся, зачіскою, статурою), але й із постановкою фігури, манерою рухатись тощо. Органічне злиття найтипівіших антропологічних та національно-культурних особливостей і створило етнографічну типологію, художньо-стилістичну виразність закарпатського народного одягу Ужанських долинян, як також і характеристичне оздоблення одягу інших регіонів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Стельмащук Г. Г.* Традиційний лемківський костюм // Українські Карпати. Культура. – К., 1989. – С. 105-110;
2. *Фабрика О.* Життя та культура діяльність лемків у Західній Україні // Вісник Прикарпатського університету: Мистецтвознавств. вип. 3. – Ів.-Франківськ, 2001. – С. 49-55.
3. *Пилип Р. І.* Художня вишивка українців Закарпаття ХІХ – першої половини ХХ ст. (Типологія за призначенням, художніми та локальними особливостями): Монографія. – Ужгород, 2012. – С. 343-362.
4. Лемківщина / С. Павлюк, член-кор. НАН України, Ю. Грошко, професор, доктор іст. наук, Р. Кирчів, професор, доктор філол. наук. – У 2-х томах. – Т. 2. Духовна культура. – Львів, 2002.
5. *Пилип Р.* Впливи у традиційному вбранні українців Закарпаття ХІХ – першої половини ХХ ст. // Культура Закарпаття. – Ужгород, 2010.
6. *Білан М., Стельмащук Г.* Український стрій: Навч. посібник // Інститут народознавства НАН України, Львівська академія мистецтв, Українська академія друкарства. – Львів, 314 с.
7. Енциклопедія Українознавства. В 10 т. / Гол. ред. В. Кубійович. – Париж-Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954-1989. – 4016 с.
8. *Чучка П., Маркус В.* Культурні відносини на Закарпатті напередодні і в роки Другої світової війни // Закарпаття під Угорщиною. 1938-1944 рр. // Нью-Йорк-Чикаго-Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. – С. 90-116.
9. *Туманова М.* Народна одяжда на Подкарпатській Русі // Підкарпатська Русь. – Ужгород, 1924. – № 3. – С. 72-79; № 4. – С. 102-110.
10. *Матейко К. І.* Український народний одяг. – К.: Наук. думка, 1977. – 222 с.
11. *Мушинка М.* Післявоєнний розвиток регіональної культури русинів-українців Чехо-Словаччини // Тривалість регіональних культур: русини і українці на їхній карпатській батьківщині та за кордоном. – Нью-Йорк, 1993. – С. 50-79.

**ARTISTIC AND STYLISTIC PECULIARITIES
OF THE FOLK WEAR OF THE UZH RIVER VALLEY DWELLERS
IN THE PERIOD BETWEEN WARS**

Hanna BEZYK,

post-graduate of the department of decorative and applied art, Lviv National Academy of Arts, instructor of the A. Erdeli College of Arts, Uzhgorod, Ukraine

Annotation. *The is an attempt to analyse the artistic and stylistic peculiarities of the Uzh river valley dwellers in 1920s and 1930s.*

Key words: *artistic and stylistic peculiarities, folk wear, Uzh river valley dwellers, Transcarpathia.*